

۱۵۹۶۸۴۳

برنامه درسی

تربیت اخلاقی در آموزش عالی

بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان

دکتر محمد بن سلکی

دکتر ذبیح‌عبادی

انتشارات آوای نور

تهران ۱۳۹۷

سرشناسه	ملکی، حسن، ۱۳۸۳ -
عنوان قراردادی	المیزان فی تفسیر القرآن، برگزیده، شرح
عنوان و نام پدیدآور	برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان احسن ملکی، ذکاء عباسی.
مشخصات نشر	تهران: آوای نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۱۶۰ ص.
شابک	978-600-309-380-5
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	طباطبائی، محمدحسین، (۱۲۸۱ - ۱۳۶۰). المیزان فی تفسیر القرآن - نقد و تفسیر
موضوع	آموزش عالی - ایران - برنامه‌های درسی -- جنبه‌های اخلاقی -- نمونه پژوهی
موضوع	Education, Higher -- Curricula -- Moral and ethical aspects -- Iran -- Case studies
موضوع	برنامه‌ریزی درسی - ایران - جنبه‌های اجتماعی -- نمونه پژوهی
موضوع	Curriculum planning -- Social aspects -- Iran -- Case studies
موضوع	دانشگاه‌ها و مدارس عالی - ایران - برنامه‌های درسی -- جنبه‌های اخلاقی -- نمونه پژوهی
موضوع	Universities and colleges -- Curricula -- Moral and ethical aspects -- Iran -- Case studies
موضوع	تربیت اخلاقی -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	Moral education -- Qur'anic teaching
شناسه افزوده	عباسی، ذکاء، ۱۳۵۹ -
شناسه افزوده	طباطبائی، محمدحسین، (۱۲۸۱ - ۱۳۶۰). المیزان فی تفسیر القرآن، برگزیده، شرح
رده بندی کنگره	۱۳۹۷۹ABP ۱۳۷۷۹-۰۴۳۳۷۷-۹۰۴۳۵مط
رده بندی دیویی	۱۷۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۵۱۵۹۳۰۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید، نظر
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۲۸۰۸۸۲

برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی

بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان

تالیف: دکتر حسن ملکی - دکتر ذکیا عباسی

ناشر: انتشارات آوای نور

صفحه آرا: منیر السادات حسینی

چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۸۰-۵

قیمت ۱۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار.....
۹	مقدمه.....
۱۱	فصل اول: دیدگاه‌ها و اندیشه‌های گوناگون.....
۱۱	سر آغاز بحث.....
۱۶	بخش اخلاق.....
۱۸	اخلاق در روایات اسلامی.....
۲۲	اخلاق در قرآن.....
۲۶	اخلاق در اندیشه‌های گم‌نائون.....
۲۶	اخلاق در اندیشه فلاسفه غرب.....
۳۱	اخلاق در اندیشه روانشناسان غرب.....
۳۲	تربیت اخلاقی در اندیشه فیلسوفان بعد از و تربیت.....
۳۲	تربیت اخلاقی در اندیشه فیلسوفان غرب.....
۳۴	تربیت اخلاقی در اندیشه فیلسوفان اسلامی.....
۳۶	تجربه‌های بین‌المللی در تربیت اخلاقی.....
۴۱	رابطه اخلاق با تعلیم و تربیت.....
۴۴	بخش برنامه‌ریزی درسی.....
۴۶	نسبت برنامه درسی با تربیت اخلاقی.....
۵۱	الگوی برنامه درسی آموزش عالی.....
۵۶	بخش آموزش عالی.....
۵۶	آموزش عالی در ایران.....
۵۸	رسالت‌های آموزش عالی.....
۶۳	آموزش عالی و تربیت اخلاقی جوان.....
۶۴	رابطه‌ی آموزش عالی با اخلاق و لزوم پرداختن به تربیت اخلاقی در این دوره.....

۶۶	جمع بندی و نتیجه گیری فصل اول
۶۹	فصل دوم: تدوین برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی
۶۹	مقدمه
	تعیین وضع مطلوب تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن
۶۹	کریم بر اساس تفسیر المیزان
۸۴	تلفیق مضامین کلیدی
۹۴	اعتبار بی مضامین
۹۹	تحلیل فاصله وضع موجود و مطلوب برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی
۱۰۱	تحلیل فاصله وضع وجود و مطلوب رفتارهای عینی دانشجویان
	طراحی برنامه درسی کلان تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های
۱۰۲	اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان
۱۲۹	جمع‌بندی ویژگیهای عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی
	الگوی پیشنهادی با توجه به ویژگی‌های عناصر از نظر متخصصین و الگوی کلان
۱۳۰	تربیت اخلاقی در آموزش عالی
۱۳۱	۱- مبانی تربیت اخلاقی
۱۳۳	۲- اصول تربیت اخلاقی
۱۳۶	۳- عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی
	پیامدهای آموزشی و تربیتی برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای
۱۴۱	آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان
۱۴۳	فهرست منابع و مآخذ
۱۴۳	منابع فارسی
۱۵۰	منابع انگلیسی
۱۵۵	پی نوشتها

پیشگفتار

هدف از تالیف این کتاب ارائه برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان برای دانشجویان و اساتید دانشگاهی می باشد. بدین منظور از آیات قرآن کریم و تفاسیر مرتبط با تربیت اخلاقی تفسیر المیزان بهره گرفته شد تا بتواند رهنمون دانشجویان در این مسیر گردد. بنابراین به کمک کدگذاری اولیه و ثانویه مضامینی در دو حوزه «باورها» و «رفتارها» شناسایی شد و پس از اعتباریابی محتوایی مدل مفهومی، الگوی کلان تربیت اخلاقی بر اساس تفسیر المیزان طراحی و الگو با روش دلفی اعتباریابی و با ۶ معیار «شرایط زمینه‌ساز، عوامل تسهیل کننده، موانع تربیت اخلاقی، موانع پیش روی تربیت اخلاقی، شیوه‌شناسی تربیت اخلاقی و ویژگی دانشجویان» که هر کدام دارای زیر معیاری است مورد تأیید قرار گرفت. در مبحث «معیار ویژگی‌های عناصر الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی» نظر متخصصین، تهیه برنامه‌ی درسی با استفاده از مصاحبه کسب و عناصر هدف، اصول و سازماندهی اندک، محتوا، روش‌های تربیت اخلاقی، نقش استاد، فضا و جو و ارزشیابی به عنوان عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی انتخاب و الگوی نهایی تربیت اخلاقی بر اساس الگوی کلان مورد نظر طراحی شد که در برگرفته مبنای تربیت اخلاقی (انسان‌شناسی و اعتقادی) به عنوان اساس تربیت اخلاقی و اصول تربیت اخلاقی (ترکیه، مجاهدت فردی، هماهنگی تربیتی و سلامت محیط) برگرفته از مبنای و عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی است.

اما به منظور اعتباریابی محتوایی و آزمون مدل مفهومی اولیه، متخصصین رشته معارف و اخلاق اسلامی در سطح دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه شهر تهران به عنوان جامعه انتخاب و با استفاده از پرسش‌نامه و روش تحلیل عاملی مدل مورد ارزیابی قرار گرفت. جهت تحلیل شکاف بین وضع موجود و مطلوب برنامه درسی تربیت اخلاقی و رفتار عینی دانشجویان در حیطه اخلاق از کلیه اساتید شهر تهران با بهره گرفتن از پرسش‌نامه و آزمون ۱ (تی همبسته) تحلیل شکاف گرفته شد و نتایج حاکی از آن است که در خصوص وضعیت موجود و مطلوب تربیت اخلاقی در آموزش عالی، تفاوت معناداری بین میانگین نمونه و میانگین فرضی جامعه وجود دارد. بنابراین مولف بر آن شد جهت رفع این نقیصه برنامه درسی تربیت اخلاقی برگرفته از قرآن کریم را براساس تفسیر المیزان را تالیف نماید تا قدمی هر چند کوتاه در این مسیر برداشته شود.

مقدمه

تمرکز بر تعلیم و تربیت^۱ و برنامه‌های درسی نشان می‌دهد؛ هیچ نظام تربیتی را نمی‌توان یافت که برای تربیت انسان‌ها کوشش کند ولی جهت‌گیری مشخص در این کار نداشته باشد؛ بنابراین تعلیم و تربیت، عرصه‌ها و وجوه گوناگونی دارد که یکی از مهم‌ترین اصلی‌ترین آن‌ها حوزه‌ی «تربیت اخلاقی»^۲ است؛ که این حوزه مستلزم انجام مطالعات علمی گسترده می‌باشد. در این راستا قرآن کلام وحی، کلام خداوند و خالق انسان، عام است و فراگیر که در کلیات و حتی بسیاری از جزئیات حیات بشر به عالمانه‌ترین شیوه‌ها وارد شده است و می‌فرماید: «ما هیچ چیزی را در کتاب [الوح محفوظ] فروگذار نکرده‌ایم»^۳. «(انعام ۳۸) در آیه ۱۱۴ آمده است که «اوست که این کتاب را به تفصیل به‌سوی شما نازل کرده است»^۴ و درجایی دیگر می‌گوید: «و ما بر تو این قرآن عظیم را فرستادیم تا حقیقت هر چیز را روشن کند و راه حق را از راه‌های باطل بنماید و برای مسلمین هدایت و رحمت و بشارت باد»^۵ (نحل ۸۹).

«قرآن کتاب هدایت است»^۶ (قره ۲) این کتاب بی‌هیچ شک راهنمای پرهیزگاران است؛ و این تنها هدف نزول قرآن و بعثت پیامبر است و البته لازمه‌ی هدایت تربیت است، «قرآن راه را می‌نمایاند»^۷. (آل عمران ۱) همانا دین پسندیده نزد خدا اسلام است؛ اما به همین پسندیده نکرده است و با برترین شیوه‌ها سالار را گام‌به‌گام راهنمایی می‌کند؛ می‌گوید: «ای پیامبر اگر تندخو و سخت‌دل بودی، قطعاً ما را ملامت از پیرامون تو پراکنده می‌شدند پس از آنان درگذر و برایشان آموزش بخواه»^۸ (آل عمران ۱۵۹)؛ و به او می‌آموزد که چگونه «حق را از باطل»^۹ (آل عمران ۴) تشخیص دهد «را را می‌نماید»^{۱۰} (اسراء ۹) «پراندر»^{۱۱} (ص ۱) است. «برای پند گرفتن»^{۱۲} (قمر ۱۷) است در حقیقت قرآن برای انسان یک برنامه زندگی منسجم و منظم طراحی کرده است که انسان برای بهره‌بردن از آن برنامه کامل، سالم و همه‌جانبه باید تحت یک تربیت صحیح و البته فراگیر قرار گیرد. به‌نحوی که تمام طول عمر و همه‌ی جوانب و ابعاد انسانی‌اش را در برگیرد. موضوع انسان و تربیت او یکی از اساسی‌ترین موضوعاتی است که تنها به‌وسیله خالق هستی می‌تواند به‌درستی شناسانده و سپس تربیت گردد که خود خالق اوست (طوسی، ۱۳۹۰). بر این اساس بهترین منبع تربیت اخلاقی همان منبع متصل به وحی الهی، یعنی قرآن است.

چراکه در قرآن مجید مجموعه آیاتی وجود دارد که اصول کلی اخلاق در آن ترسیم شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲: ۳۶).

گویند روزی هیزم‌شکنی در جنگل با کوشش فراوان مشغول قطع کردن درختان بود. جوانی دانا و زیرک که از آنجا می‌گذشت، متوجه موضوع عجیبی شد. ایستاد و به هیزم‌شکن گفت: چرا نوک تبرت را نیز نمی‌کنی تا راحت‌تر بتوانی درختان را قطع کنی... هیزم‌شکن گفت: فرصت این کار را ندارم زیرا باید همه‌ی این درختان را قطع کنم.

به‌راستی تیز کردن تبر چقدر زمان می‌برد؟ آیا با تبر تیز سرعت کار بیشتر نمی‌شود؟

«طراحی برنامه درسی»^۱ مانند تیز کردن نوک تبر است؛ زیرا جنبه‌های مفید و تفصیلی برنامه درسی را در میدان عمل فراهم می‌کند (دهقانی، امین خندقی، جعفری ثانی و دیگران، ۱۳۹۰، ۸). از طرفی با برجسته کردن عناصر و ارتباط میان آن‌ها در پدید آوردن گزاره‌ها، نظری جدید به نظریه‌ساز یاری می‌رساند (دهقانی، ۱۳۹۰). به نقل از کاپلان، (۱۹۶۴). در واقع، برنامه درسی که به‌مثابه تبر یا قلب مراکز دانشگاهی و مهم‌ترین عنصر نظام «آموزش عالی»^۲ تعیین‌کننده و انکارناپذیر در تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی ایفا می‌کند (آلت باخ، ۱۹۰۸).

این اندیشه که مأموریت اصلی دانشگاه‌ها، عنوان سازمان‌های تولید دانش، تربیت و آموزش کار تخصصی و باکیفیت، پژوهش و خدمت به جامعه است؛ و همچنین داشتن الزامات اخلاقی و اجتماعی جهت آموزش دانشجویان برای تبدیل شدن به شهروند دموکرات، دلسوز، خلاق و مسئول (جوزف^۳، ۲۰۱۱). کتاب حاضر بر آن است باوجود آمارهای اخیر اروپایی و انگلیسی در خصوص کاهش بیکاری در دانشگاه‌ها (ویل فورد P6F^۴، ۲۰۱۰) و انتقادات مهمی که بر برنامه‌های درسی دانشگاه‌های جهان اسلام وارد شده که برنامه‌های درسی عمدتاً دربرگیرنده ایدئولوژی چهار طرفه می‌باشد با ادغام برنامه‌های درسی مشتمل بر میراث اسلامی با استفاده از منابع معرفت‌شناختی و رشته‌های مدرن (امین و حنیف^۵، ۲۰۱۱) برای دانشجویان کشورهای مسلمان آموزش بهتری را در زمینه تربیت اخلاقی از دیدگاه اسلام فراهم آورد.

1- Curriculum Design

1- Higher Education

2- Altbach

3- Joseph

4- Wilford

5- Amin and Haneef